

Jäähyväiset, joita ei koskaan kunnolla sanottukaan

■ KATI KATAJISTO

Max Engman: *Pitkät jäähyväiset. Suomi Ruotsin ja Venäjän välissä vuoden 1809 jälkeen.* WSOY 2009.

Kuluneena vuonna on juhlittu Suomen poliittisen olemassaolon 200-vuotista taivalta. Professori Max Engmanin kirjaa *Pitkät jäähyväiset* voi pitää sekä juhlakirjana että hänen aikaisempien tutkimustensa eräänlaisena yhteenvotona. Kirjan punaisena lankana kulkee kertomus Suomen ja Ruotsin välisistä pitkistä jäähyväisistä. Kirjan nimi juontaa ns. Ruotsin perinnön pitkästä säilymisestä Suomessa, ja tavallaan sen voi katsoa olevan voimissaan yhä tänäkin päivänä. Suomen samankaltaisuus verrattuna muihin Pohjoismaihin on yhtä petollisen helppoa huomata kuin ”kenguru smokingissa”, kuten Engman toteaa lainaten salapoliisikirjailija Raymond Chandleria. Tätä ongelmayıhtä Engman lähtee kirjassaan tarkastelemaan analyttisesti ja useasta eri näkökulmasta.

Monikerroksisesta ja vaikeasti avattavasta tutkimusongelmasta ei edes yritetä tehdä yhtenäistä kertomusta, mikä on epäilemättä oikea valinta. Näin tehdään parhaiten oikeutta kysymykseen ns. ruotsalaisuudesta tai Ruotsin perinnöstä Suomessa. Kiehtova kysymys, joka on jo pelkästään käsitteiden tasolla vaikeasti haltuunotettavissa. Engmanin, kuten monen muunkin nykyisen tutkijan, mukaan Suomi oli täysin Ruotsiin integroitunut alue. Itse asiassa Suomi oli mukana Ruotsissa, Ruotsin valtakunnan

muodostumisessa, alusta asti, vaikka alueellista tietoisuutta Suomesta kokonaisuutena esiintyikin. Myös käsitykset siirtomaasuhteesta, joita niitäkin on joskus esitetty, Engman torjuu. Suomessa ei ole mitään paikkoja, joita pidettäisiin siirtomaavallan ajan muistomerkkeinä. Onkin tavallaan virheellistä puhua Ruotsin perinnöstä, koska kyse on samalla suomalaisten omasta perinnöstä – vaikka suomalaiset eivät usein osaa tai halua tätä omana perintönään pitääkään tai ovat vain valikoiden omaksuneet sen omakseen ja nostrifioineet eli ”meikäläistäneet” sen. Tosin nostrifioinnista puhuminen on tavallaan harhaanjohtavaa, jos katsotaan, että Suomi oli alusta alkaen osa Ruotsia. Miksi jo omaa ”meikäläistettäisiin”. Asioiden selventämiseksi termin käyttäminen lienee kuitenkin paikallaan. Vaihtoehtoisesti voisi puhua uudelleen nimeämisen logiikasta. Monet asiat oli uudelleen nimettävä joko ruotsalaisiksi tai suomalaisiksi maiden eron jälkeen. Visainen ongelma, josta jo aikalaiset itse olivat tietoisia.

Ruotsalaisuus ja suomalaisuus kietoutuvat toisiinsa niin, että niitä on vaikea erottaa toisistaan, vaikka vuoden 1809 eron jälkeen yhteisestä perinnöstä lähdeittiinkin rakentamaan kahta erillistä kokonaisuutta. Engman toteaa, että nimenomaan ”historiankirjoituksen tehtäväksi jäi etsiä erilaisuutta siitä yhtäläisyydestä ja yhteisestä, jota sekä suomalaiset että ruotsalaiset pitivät yhteiskuntansa perustana”.

Engman ei myöskään jätä epäselväksi, että vuosi 1809 on Suomen historian Arkhimedein piste. Siirtyminen Venäjän alaisuuteen merkitsi maan historian suurinta muutosta. Venäjän valloittaessa

Suomen alueen Ruotsilta maasta muodostui poliittinen yksikkö. Se merkitsi tietyllä tapaa Suomen historian alkua, valtion ja kansakunnan muodostumista ruotsalaisen menneisyyden ja imperiaalisen tulevaisuuden välissä ja keskinäisessä vuoropuhelussa. Suomen vuoden 1809 rajoista (voimissa suurin piirtein vuosiin 1940/1944 asti) tuli myös Suomen historiankirjoituksen maantieteellinen aluerajaus.

Samalla vuosi 1809 oli Ruotsin valtakunnan suurin murros, maan hallitsijasuku ja hallitusmuoto muuttuivat. Engman kritisoikin, että vuoden 1809 jälkeisen ns. Pikku-Ruotsin historioitsijat tulkitsivat maan menneisyyttä siten, että Suomen sodan seurauksena menetettiin suurvallan merentakaiset alusmaat ja että ”varsinainen Ruotsi” teki paluun. Tosiasiasa ”varsinainen Ruotsi” teki paluun lähes vuosisata aikaisemmin Turun rauhassa vuonna 1721, ja vuosi oli 1809 oli ”varsinaisen Ruotsin” silpomista. Uudenkaupungin rauhassa vuonna 1743 Ruotsin valtakunta palasi jälleen suurin piirtein sen kokoiseksi, kuin se oli ollut ennen vuotta 1561 alkanutta laajentumista, paitsi että siihen oli lisätty Pohjois-Tanskan eli nykyiset Etelä-Ruotsin alueet.

Suomen erottaminen Ruotsista oli molemmille maille tuskallinen kokemus, ja molempien maiden suhdetta menneisyyteen alkoi kuvata tietynlainen muistinmenetyt. Yhteinen menneisyys haluttiin unohtaa molemmissa maissa. Tavallaan amnesia tuli myös takamaan maiden väliset rauhalliset suhteet jatkossa. Asian merkitys korostuu, jos vertaamme vaikka entisestä Neuvostoliitosta itsenäistyneen Viron ja nykyisen Venä-

jän suhteita. Suomessa alettiinkin etääntyä Ruotsista henkisesti heti sodan jälkeen. Ruotsi alkoi vaikuttamaan suomalaisten silmissä vieraalta ja provinsiaalishelta Pietarin perspektiivistä katsottuna. Ruotsi oli sisäänpäinkääntyneempi kuin koskaan ja Suomi imperiaalinen suuren Venäjän vanavedessä. Venäjän siirtomaat Alaskassa olivat myös Suomen siirtomaita. Venäjältä tuli suomalaisten mahdollisuuksien maa. Joukkomuutto Venäjälle oli merkittävää ja jäi vasta 1800-luvun lopussa Amerikan siirtolaisuuden varjoon. Helsingistä ja Viaporista tuli Suomen monikulttuurisia keskuksia. Toisenlaisen, ”kotimaisen”, vaikkakin vahvasti saksalais-sävytteisen, monikulttuurisen lisän toi Vanhan Suomen liittäminen ns. Uuteen Suomeen. Suomen Venäjään liittämisen paradokseja onkin, miten sen seurauksena Ruotsin Suomi hävitti ja sulautti itseensä, Venäjän pääkaupungin vieressä olleen vaihtoehtoiseen Venäjän Suomen. Eikä se ollut pelkkä kulttuuriteko, kuten Suomessa usein halutaan muistaa.

Engman käy kirjassaan huolellisesti läpi eri aspekteja, jotka liittyvät Suomen eroon Ruotsista ja liittämiseen Venäjään. Suomen historian luominen ja suomen kielen aseman muotoutuminen 1800-luvulla saavat myös omat erinomaiset analyysinsä. Ongelmallisenä kirjassa voi pitää sitä, että viitteet on laitettu vain suorien sitaatien kohdalle. Lukijaa saattaa myös aluksi hämmäntää se kontrasti, mikä syntyy siitä, miten kirjan hyvin tarkka ja konkreettinen kuvaus yhdistyy enemmän filosofiin ja vähemmän yksiselitteisiin tulkitoihin. Kaiken kaikkiaan Engman onnistuu kuitenkin loistavasti ve-

nyttämään ja laajentamaan niin kansainvälisesti kuin ajallisesti Suomen historiankirjoituksen olemassaolon keskeistä kysymystä erillisen Suomen muotoutumisesta Ruotsin ja Venäjän välissä vuoden 1809 jälkeen. Kirjassa tuodaan Suomen ja Ruotsin historiasta esiin useita sattuvia ja oivallisia havaintoja, jotka eivät aina ehkä säväytä kansallista itsetuntoa, mutta jotka kuuluvat osaksi tervettä historiallista itsetutkiskelua.

Kirjoittaja on filosofian tohtori ja tutkija Helsingin yliopiston historian lai-

TSV TURUN KIRJAMESUILLA

Mitä Darwin todella sanoi?

lauantai 3.10. klo 12.20-13
Turun messu- ja kongressikeskus,
Messukentänkatu 9-13
20210 TURKU
Turku-lava/Auditorio 2

Charles Darwin -luentaa hänen teostensa tuoreiden käännösten pohjalta. Professori (emeritus) Anto Leikolan johdolla esitellään *Beaglen matka* (suom. Pertti Ranta, Edita, 2008), *Lajien synty* (suom. Pertti Ranta, Vastapaino, 2009) ja *Tunteiden ilmaisut ihmisillä ja eläimillä* (suom. Anto Leikola, Terra Cognita, 2009). Luki-joina turkulaiset biologit Petter Portin ja Timo Vuorisalo.

Järjestäjät: Tieteellisten seurain valtuuskunta ja Tiedonjulkistamisen neuvottelukunta